Oprawiono w r. 1943.

brotz

1

Wypisy z Dyaryusza Walentego Smalcinsa ministra socyniańskiego w Rakowie

N. Inw. 5432

(drukowanego w Zeltneri Gustavi Georgii Historia Crypto-Socinismi Altorfinae quondam Academiae infesti arcana. Lipsiae apud J. F. Gleditschii fil. 1729. 4to pag. 1158–1218.)

1572 d. 12 Marca urodziłem się w mieście Gotha położonem w Turyngii, z ojca Mikołaja Schmaltz i matki Katarzyny Reuchin; kształciłem się r. 1589 w Lipsku, i Wittenberdze, 1590 w Jenie, a 1591 w Strasburgu, gdziem się zapoznał z Andrzejem Vojdovinsem, który był nauczycielem domowym Zachariasza Krokiera z Lublina.

1592 d. 18 Września przybyłem do Śmigla, gdzie przyjęty mile od Krzysztofa Lubienieckiego, za staraniem Vojdovinsa otrzymałem obowiązek nauczyciela przy Szkole. Tegoż roku wcielony zostałem do Zboru (Antytrynitarzy) i d. 25 Grudnia uroczysty chrzest przyjąłem.

1593 sprowadziłem matkę moją (wdowę) do Śmigla, gdzie bawiła przy Elżbiecie z Zborowskich Dudyczowej; sam zaś byłem nauczycielem synów tejże pani Dudyczowej: Alexandra, Daniela i Hieronima Dudyczów z Horchowiczy. Siostrę ich Reginę Dudyczownę pojął tegoż roku w małżeństwo p. Hieronim Moskorzowski (†1625) dziedzic Lipy.

1594 d. 7 Marca pojąłem za żonę Agnieszkę Blechowską szlachciankę służącą u pani Dudyczowej. Ojciec jej zwał się właściwie Wołowski i pochodził z wsi Wołowa w Mazowszu koło Pułtuska, lecz od wioski Blechów którą trzymał, otrzymał nazwę Blechowski. Żona moja miała 3 siostry, z których jedna była za p. Mikołajem Herbultem (Herbultowic) koło Jaworowa na Rusi, druga za Emanuelem Lavoni Niemcem w Gdańsku, a trzecia za Janem Foltynem Tawnikiem w Wieliczce.

1594 d. 9 Octobr. – W Śmiglu odbył się Synod.

" d. 28 Novembris. – W Lipie, majątku p. Moskorzowskie-go był zjazd Ministrów.

1595 d. 14 Februar. – Wyjechałem do Lublina na sądy trybunalskie z synami pani Dudyczowej.

" " d. 16 Julii. – Jan Ostorodus (brat Krzysztofa) zmarł.

" " Zima potężna i najsilniejsze mrozy panowały od 26 Listopada r. 1594 aż do 7 Marca bez przerwy.

1596 d. 27 Januarii – Wyjechałem do Gdańska, gdzie płacono łaszt żyta po 114 talarów. Byli ze mną Piotr Statorius Minister i Piotr Schoman, który później został Doktorem Medycyny. W Gdańsku mówił mi Mateusz Radecius sekretarz miejski, iż podczas oblężenia Gdańska (przez Stefana Batorego) strzelano do murów miejskich kulami kamiennemi, 152 funtowemi; za rebelię musiało w przeciągu 4 dni miasto zapłacić Królowi Stefanowi 200,000 zł. a Stany 100000 roku 1577.

" " Piotr Ostrowski dworzanin król. (syn Jakuba stolnika lubelsk.) wysłany w poselstwie do Turek. Turcy zdobyli Jagier (Agria), a Niemcy wzięli zamek Hatwan w Węgrzech.

1598 d. 19 i 20 Stycznia spadł śnieg do wysokości półtora łokcia.

" " d. 3 Lipca wyjechałem z żoną i dziećmi do Lublina, gdziem (otrzymał) przy Zborze miejsce, w skutek uchwały Synodu lubelskiego: albowiem po śmierci Jana Niemojowskiego (d. 8 Marca) odalono z pasterstwa w Lublinie Marcina Czechowicza (który r. 1561 był ministrem przy Radziwille wojewodzie wileń.) za rozsiewanie heretyckiej nauki o Krzcie św. Na jego miejsce w Lublinie mianowano Krzysztofa Lubienieckiego, (syna Stanisława), który był ministrem w Lewartowie; mnie zaś przeznaczono takowemu do pomocy.

1598 Na Litwie padał grad wielkości głowy końskiej. Spadł na: wet tamże kawał lodu na 4 łokcie szeroki i długi; grady te zniszczyły wszelki plon. Na Litwie głód, ludzie żywili się chlebem który robiono z kory dębowej, co wielu o śmierć przy: prawiło. Tamże 6 chłopow zabili sąsiada i upiekłszy zjedli, za co byli traceni. Tamże wieśniacy, zjadłszy resztę bydła, które jeszcze nie wyginęło z głodu, zmuszeni byli sami się zaprzęgać i pług ciągnąć. – To donosił brat nasz Blastus minister w Kiej: danach.

" " W dzień Wniebowstąpienia Pańskiego w Krakowie motłoch napadł na Fausta Socyna, który przytem wszystkie swe książki utracił.

" " W Listopadzie Alexander Zborowski syn ściętego Samuela, robił zasadzki na Kanclerza Zamojskiego, lecz nadaremnie.

1599 Krolowa Anna umarła. Powietrze gwałtowne grassuje w Krakowie.

" " d. 13 Listopada odbyła się w Rakowie między naszymi a Kalwinistami dysputa, w skutek której Jakób Sienińsk. wojewodzic podolski dziedzic Rakowa przeszedł do naszego Zboru.

1600 d. 18 Czerwca wysłano mnie wraz z Krzysztofem Lubienieckim Kollegą i Krzysztofem Rudnickim ministrem w Łuraźu, na Sy: nod w Nowogródku w celu wykorzenienia nauki potwornej o niewzywaniu Chrystusa, którą niejaki Domanowski rozsiewał, a który się na Synod nie stawił.

d. 20 Grudnia zmarła matka moja w Woli Moskorzewskiej pochowana w Krassowie wsi pp. Gosławskich, milę od Woli odległej.

1601 Odbył się synod w Rakowie, który trwał 3 tygodnie. Byli na takowym F. Socyn, H. Moskorzowski, P. Statorius, C. Ostorodus, A. S. i C. Lubieccy, P. Pselius, Joh. Volkelius, J. Franconius, V. Stodolius, P. Przybylovius i ja.

W październiku zmarła pani Dudyczowa (Elżbieta z Domu Zbo: rowska zaślub. 1579) kobieta pobożna, pochowana d. 10 Grudnia w Czarkowie. –

Krol wyjechał na wojnę w Inflantach.

1602 d. 19 Maja w Lublinie pogorzało Krakowskie przedmieście

Przy zdobyciu Felina zginął Farensbach. Król wrócił z wyprawy.

1602 Powietrze srogo grasowało w Prusiech; w Gdańsku zmarło 18000 ludzi, a w reszcie w Prusiech do 50,000.

1603 Mateusz Radecius syn starszego Mat. Radeciusa z Gdańska porzucił sektę Socyna (umarł w Padwie d. 4 Marca 1607)

1604 d. 3 Marca o godzinie 17 umarł w Luclawicach Faust Socyn mając lat 65, tamże pochowany. Córka jego jedynaczka Agnieszka wydana za Stanisława Wiszowatego podstarościego filipowskiego zmarła d. 20 Stycznia 1654 w Lobkowie.

" d. 17 Kwietnia przysłał do mnie w Lublinie Bernard Maciejowski biskup krak. dwóch kanoników abym się przed nim stawił; lecz obawiając się uwięzienia, wyjechałem.

d. 22 Maja był przez 6 dni synod w Rakowie, na którym przyjęto do zboru 36 osób. Wysłano mnie z Stanisławem Lubienieckim na synod do Nowogródka.

Dymitr syn Jana Wasylewicza Księcia moskiewskiego, zjawił się w Polsce, żyjąc poprzednio przez 7 lat w monasterze ruskim.

Zmarli: Radziwił wojewoda wileń. ewangelik, i Ostrogski wojewoda wołyński Rusin.

1605. d. 25 Kwietnia zacząłem układać Katechizm z Statorinusem, Moskorzowskim i Völkielem

" " d. 9 Maja zmarł Piotr Statorius mając lat 40 pochowany w Rakowie.

d. 24 Listopada. odbył się ślub Maryny Mniszchówny z Dymitrem przez posła.

d. 11 Grudnia. Wjazd do Krakowa nowej królowej Konstancji.

1606 d. 19 Lutego zająłem się poprawą ~~...~~ Nowego Testamentu (wydanego r. 1577 przez Marc. Czechowicza) wraz z Hieron. Moskorzowskim i Janem Liciniusem.

d. 30 Kwietnia. Synod w Rakowie.

1607 w dzień S. Stefana urodził się królowi syn Fryderyk, który w kilka dni zmarł.

1608 d. 17 grudnia rozpoczęła się zima nader ostra która bez przerwy trwała 11 tygodni

d. 26 Lutego zmarł Jerzy Otwinowski.

Na Węgrzech urodzaj na wino, beczkę wina obejmującą 80 garncy sprzedawano po 1 zł. węgier (t. j. 100 solid)

1609 d. 10 Czerwca Synod w Lublinie, z którego wraz z Krzysztofem Morsztynem starostą filipowskim, Krzysztofem Rudnickim i Józefem Domanieckim wysłany zostałem do Nowogródka na synod.

1609 ~~paź~~ d. 9 Listopada. Zofia Szamotulska z rodziny Firlejów zmarła.

1610 d. 30 Czerwca ~~[illegible]~~. Jan Grotkowski (minister lucławski) zaślubił córkę moją Krystynę (która zmarła d. 2 Stycznia 1613 w Bukowsku)

" " d. 20 Augusti. Stanisław Stadnicki (djabeł) zabity od Kozaka.
w grudniu zmarł Filip Zbożny Zakrzewski.

1611 d. 20 Stycznia. Studenci krakowscy wpadli na Kleparzu do mieszkania Andrzeja Wojdowiusa ministra, którego rzuciwszy do Rudawy chcieli utopić (Podobny napad zrobili r. 1594 na Socyna w Krakowie.)

d. 8 Maja Synod w Rakowie, 400 osób przystąpiło do Stołu pańskiego.

d. 8 Sierpnia umarł w Gdańsku Krzysztof Ostorod minister zboru buskowskiego

d. 19 Czerwca pogorzało miasto królewskie Sądecz z murami i 3 Kościołami. (pag. 1190)

W Wilnie stracony został Socynianin Włoch Franciscus de Franco nobilitowany od Króla, ćwiertowany, iż podczas Bożego Ciała stanąwszy na stopniach wzniesionego ołtarza upominał lud aby zaprzestał czcić rzeczy bez życia jako bałwochwalcze, gdyż cześć samemu tylko Bogu przystoi. Za podszczuciem Jezuitów i Królowej wzięty na tortury, toż samo zeznawał. (~~Ob~~ Lubieniecki: Hist. reform.)

W Warszawie stracono Iwanka Tyszkowicza mieszczanina bielskiego z Podlasia Socynianina, za to iż mając sprawę sądową z krewnym swym rajcą bielskim o majątek nie chciał przysięgać na krucyfixami na Trójcę Św. Pozwał go o to do Sądów zadwornych Królewskich legat papieski, zarzucając mu, iż rzucił krucyfix na ziemię i po nim deptał; skazanemu na śmierć, urznięto najprzód język, potym odcięto rękę, nogę, głowę i całego publicznie na rynku spalono.

1612 w Kwietniu połączyli się Menonici z Socynianami w Gdańsku.
Były zbory socyniańskie w Buskowie, Łęczycy, Śmiglu, Ra:kowie, Lublinie, Czarkowie, Chmielowie, Zarszynie, Hojsku (na Wołyniu), Piaskach, Nowogródku, Krupem, Lachowcach, Łaziskach.

" " 20 Stycznia Prosper Lippi senior zboru w Czarkowie zmarł.

" " 21 Marca Paweł Orzechowski podkomorzy chełmski, starosta surażski zmarł w Krupem

" " 29 Marca Mathaeus Radecius sekretarz gdański, minister socyniański zmarł w Gdańsku mając 73½ lat.

" " 14 Kwietnia Piotrków cały pogorzał, a d. 11 Maja Sandomierz i połowa Opatowa

" " 7 Lipca zmarł w Czarkowie Hieronim Dudycz młodszy syn Andrzeja Dudycza i jego drugiej żony Zborowskiej.

1612 d. 13 Lipca przybył do Rakowa Tomasz Segethus ze Szko:
cyi, d. 19 odjechał.
" " d. 27 Sierpnia odjechał do Zarszyna na ministra zięć mój
Grotkowski z żoną.
" " d. 1 Września zmarł Mikołaj Przypkowski senior zboru w
Lutawicach.
1613 d. 22 Lutego zmarł w Rakowie Kasper Otwinowski
d. 16 Marca zmarł w Zgołomii Jan Baptysta Cetys Włoch.
" d. 12 Maja synod w Rakowie
" Grotkowski pojął po śmierci pierwszej żony drugą Zofię Barthi.
" d. 13 Maja pochowano w Rakowie panią Gosławską z domu Lickows:
" ką siostrę Krzysztofa i podkomorzego krak.
w Listopadzie zmarł Marcin Czechowicz, różniący się w zdaniu
" co do chrztu.
1614 d. 3 Lutego zmarł w Zarszynie senior Zabawski dziedzic. – Mia:
tem dysputę w Zarszynie z Stanisławem Farnowskim arjaninem.
" " w Czerwcu zmarł Otfinowski mający lat 85 czyli 90. Ten przed
50 laty wydarł księdzu z ręki hostię i nogami podeptał w Lubli:
nie
" " d. 17 Lipca zmarł Jakub Żeleński z rodu Vitellinów, socynianin.
1615 bawiłem w Niemczech w Halli, Magdeburgu, Lipsku.
1616 Lato nadzwyczaj gorące: już 14 czerwca było żyto żęte w kopach.
Przez Wisłę mogły przejeżdżać wozy
" " d. 21 Sierpnia zmarł Stefan Kazimierski, a 30 Sierpnia Abraham
Błoński
Na początku Listopada chwycił mróz tak iż rzeki zamarzły i wsku:
tek śniegów sankami jeżdżono; lecz przy końcu Grudnia zima zapeł:
nie zwolniała, aż do wiosny.
1617 d. 15 Maja zmarła pani Bonarowa.
d. 30 Kwietnia. Synod w Rakowie.
d. 22 Maja. Mieliśmy rozmowę w Gorlicach podgorskich z Ewan:
gelikami. Z strony Socynianów byli: Moskorzowski, Morsztyn sta:
rosta Filipowski, Stanisław Lubieniecki, Rupniewski i inni. Z stro:
ny ewangelików było 4 ministrów: Piotr zwany Lombardus (uczeń
Krzysztofa Kraińskiego), Stankar, Plachta, Prokop i 2 seniorów. Z
strony Katolików: probosz z Biecza, oraz p. Wielopolski
d. 26 Czerwca zmarł Paweł Schomann (syn Grzegorza) nauczyciel w szko:
le rakowskiej.

1617 w Sachowcach Krzysztof Sienuta (brat Abrahama ewangelika) który wykształciwszy się w Niemczech i Włoszech, zbór nasz porzucił i Katolikiem został, znowu do zboru Socynianów powrócił.

1618 d. 20 Maja Synod w Rakowie, przystępowało do Stołu pańskiego 459 osób, tako wielu niebyło także.

" " d. 12 Czerwca zmarł Jerzy Abraham Szczepanowski były sędzia nowomiejski.

d. 21 Października zmarła Anna z Bielska żona Sienińskiego woje:wodzica, dziedzica Rakowa, który po niej pojął Dorotę córkę Sta:nisława Chrząstowskiego.

" " Zmarł Marcin Śmiglecki jezuita nieprzyjaciel Socynianów.

1619 Panowała zaraza węgierska czyli gorączka petechialna. Zmarli Konstanty i Janusz synowie Alexandra Księcia Ostrogskiego wojewody wołyńsk.

d. 21 Listopada Lisowczyki wpadli do Węgier.

1620 d. 16 Czerwca zmarł Mikołaj Zebrzydowski wojewoda krak.

" " d. 12 Lipca wydałem w Rakowie córkę moją Helenę za Miko:łaja Łyczka z Ryglic.

" " Zmarł Janusz Książe Ostrogski Kasztelan Krakow. pochowany d. 2 Listopada w Tarnowie.

" " d. 15 Listopada, szlachcic Kasper Piekarski ciął Króla wychodzą:cego z Kościoła, czekanem. Karany za to śmiercią okropną.

1621 Zima nader ostra, tak iż rzeki na 3 łokcie i studnie zamarzły.

d. 2 Marca zmarła Dorota Gosławska z domu Filipowska, zostawiwszy 2 synów: Adama (pisarza socyniańskiego) i Andrzeja (który pojął za żonę Szczepanowską wdowę po Cyrylu Taszyckim dzie:dzicu Lutawic).

d. 1 Maja rozpoczęło się niezwyczajne gorąco i posucha która trwała do 4 Czerwca; potem nastąpiły deszcze ulewne trwające 2 mie:siące i wylewy oraz powodzie.

d. 18 września zmarł Jakób Rudkowicz sławny chirurg rakowski.

1622 d. 8 Grudnia zmarł autor powyższego Dyaryusza Walenty Smalcius.